

СЛОВНИК ГОВОРІВ ЛЮБЛІНЩИНИ

Том VI. Продукти

Шостий том *Словника говорів Люблінщини*, що має назву *Продукти*, містить 2560 гасел, доповнених 31 ілюстрацією і 67 мовними картами. Є окремим тематичним цілим, присвяченим традиційним народним стравам із борошна, молока, води, картоплі, крупи, капусти, гороху, овочів, фруктів, м'яса, кісток. Предметом опису є назви продуктів харчування, посуду, частин кухонної печі і хлібної печі, а також способи приготування страв і випікання хліба. Це не кулінарна карта Люблінщини, кулінарна книга або збірник рецептів, а відображення пам'яті і мовної свідомості, збережених в назвах продуктів і способах їх приготування. Кожне словникове гасло – це особливий знак пам'яті, що відноситься до сімейного дому і місцевих, регіональних традицій, переданих з покоління в покоління.

Наведена в цьому томі лексика відноситься до теми, пов'язаної з побутом (часто з бідою або постом), але з культивуванням обрядів і звичаїв, включаючи, наприклад, щорічні та сімейні свята, обряди, зміну пір року. Він супроводжує людину на кожному етапі життя і роботи, є невід'ємною частиною сільської повсякденності і культурної, моральної структури, повної реалії повсякденного життя і уяви людей, які їх створювали в минулому. Демонструє при цьому багатство назвотвірних механізмів та креативність жителів села в минулому, виражені у місцевій і регіональній множинності імен для позначення одного десигнату (наприклад: *барабуляки* 'barabulaki', *бліни* 'bliny', *блінце* 'blińce', *картохляни* 'kartochlany', *картофляки* 'kartoflaki', *картофляжи* 'kartoflarze', *ляпчухи* 'łapciuchy', *лапки* 'łapki', *латки* 'łatki', *осухи* 'osuchy', *осушки* 'osuszki', *палинички* 'pałynuczki', *пляcki* 'placki', *пляcki картофляне* 'placki kartoflane', *пляcki з бульби* 'placki z bulby', *пляcki з картоплі* 'placki z kartofli', *картопляні пляcki* 'placki ziemniaczane', *тарцюхи* 'tarcichy', *тарганьчухи* 'targańczuchy', *тартє* *пляcki* 'tarte placki', *тартухи* 'tartuchy', *тартуни* 'tartuny', *тартушки* 'tartuszki', *тертуни* 'tertuny', **'картопляні оладки'**; *борода* 'broda', *берег* 'brzeg', *бережчок* 'brzeżczek', *бережок* 'brzeżek', *цалушка* 'całuszka', *челушка* 'ciełuszka', *дупка* 'dupka', *гарбушка* 'garbuszka', *харашек* 'haraszek', *краюшка* 'krajuszka', *напєнтєк* 'napiętek', *окроєк* 'okrojek', *п'єнтка* 'piętka', *пишлепа* 'przylepa', *пишлепєк* 'przylepek', *пишлепка* 'przylepka', *пишсєх* 'przysuch', *пишсєшєк* 'przysuszek', *рожєк* 'rożek', *скравєк* 'skrawek', *скробєк* 'skrobek', *скроєк* 'skrojek', *скроїєка* 'skrojka', *ускрабєк* 'uskrabek', *захарашєк* 'zaharaszek', *займан* 'zajman', *займанєка* 'zajmanka', *займанєц* 'zajmowaniec', *залєпа* 'zalepa', *залєпка* 'zalepka', *запєнтєк* 'zapiętek', *запєнтєка* 'zapiętka' **'перший або останній шматок хліба і відрізаний від нового буханця'**).

Висловлювання про кулінарію є текстами словесними і будованими за встановленим культурним зразком: десигнати мають свої назви, пов'язуються з ними щоденні та святкові ритуали, а приготування їжі вимагає не тільки навичок, але також знань, що стосуються землеробства, тваринництва або світу природи. Мають документальне і практичне значення, скріплюють в одне ціле нематеріальну культурну спадщину і є найвиразнішим його показником, повністю прийнятим жителями, а також включеним в поточний і більш широкий культурний і побутовий контекст. У кулінарних назвах відбивається мовна чутливість людини, проявляючись у створенні навколишнього світу і перекладі назв продуктів і способів їх приготування, а кулінарні звичаї і практики, пов'язані з їжею, серед важливих характеристик соціальної групи, регіону і місця, підсилюють почуття вкорінення і визначення власної ідентичності. Приготування страв, способи поєднання продуктів, подачі в потрібний час і порядку або відповідно до часу доби, року, свята, серед культурних практик, присутніх в

живому зверненні, постійно відтворюваних і переданих в безпосередній передачі наступним поколінням. Назви страв як видимі ознаки давньої культури охоче згадуються і, тим самим, не конотують негативні емоції і не поєднуються з цивілізаційною відсталістю. По-іншому є з іншими гаслами, що включені в цей том, включаючи елементи конструкції кухонної печі і хлібної печі, інструменти, що використовуються для приготування страв або старе начиння. В даному випадку, у зв'язку з незворотнім зникненням десигнатів, ми маємо відбитий в словах образ стародавнього села як прояв пам'яті і звернення до традицій та спадщини предків.

Цей том є черговою частиною багатотомного дослідження у регіональному вимірі, що поєднує вимоги внутрішньодіалектного і міждіалектного словника. Має недиференційний характер, і у зв'язку з цілісністю всього базується на тих же методологічних принципах, як і п'ять вже виданих томів, із спільною моделлю гасла у словнику, зі збереженою в алфавітному порядку системою імен, включених в широкі культурні та побутові контексти та з використанням атласних методів, іконопису. З цієї ж причини в VI томі повторюються елементи методологічних і редакційних принципів, а також використовуються джерела і розробки, а також перелік населених пунктів, з яких одержано матеріал.

Досліджуваною територією є Люблінщина в межах воєводства до 1975 року, трохи змінена у 1999 році (див. карта 1), а матеріал був виокремлений з висловлювань найстаріших жителів 637 сіл Люблінського регіону (Див. список населених пунктів), і від 2520 інформаторів. Том VI, як і попередні, заснований, у першу чергу, на основі збірників автора *Словника*, а матеріальну структуру складають: 1) польові записи, записані на магнітофонних плівках, 2) безперервні тексти, записані (без звукової документації), 3) записи слів, зібрані методом анкетування (без контекстної екземплярліфікації). Додаткові словникові матеріали були отримані з атласової картотеки: *Атласу польських говорів* (записи слів без контекстів), *Атласу говорів Люблінщини* (записи слів без контекстів), мовних архівів і частково з магістерських, бакалавратських робіт і друкованих джерел.

Стаття паролів складається з наступних елементів:

1. Словникове гасло і його значення у формі дефініції з реальним значенням.
2. Ілюстрація – наведена у зв'язку зі застосуванням посилань на фотографію десигнату, розміщену в кінці словникової частини. Цифра після посилання: див. означає номер фотографії.
3. Контексти, в яких слова з'являються.
4. Джерела.
5. Географії слова разом з мовною картою, відміченої за допомогою посилання на карту, розміщеної в кінці словникової частини.
6. Флексійні явища і найбільш поширені фонетичні варіанти, локалізовані в сегменті: вимова.
7. Посилання на синоніми (навколоземні імена в одному селі) і гетероніми (навколоземні імена в більш широкій області) з використанням посилання: ср.

У шостому томі *Словника говорів Люблінщини*, подібно як і в I, II, III, IV і V томах, застосовано орфографічний запис, а форму гасла зведено до загальнопольської. Стандартизований і уніфікований напівфонетичний запис, який бере до уваги фонетичні, морфологічні і синтаксичні риси говорів Люблінського регіону, застосовувався також у згаданих у гаслах контекстах.

Невід'ємною частиною словникового гасла є ілюстрації та карти, а також кваліфікатори. Карта відіграє важливу роль у візуальній географічній специфікації. Вона була вписана в гасло, згідно з принципом, що її розміщення дозволяє не тільки

більш повно використовувати географічну інформацію, а й захоплювати місце тієї чи іншої лексеми в специфіці регіону. Це дає читачеві кращу орієнтацію по розташуванню звучання даної назви, поширення її використання (інтегровано, вибірково, періодично, нерівномірно, по центру чи периферійно), показує зв'язки цієї території з сусідніми. Кожна з цих відомостей несе певний зміст, що має валив на характер назви і окреслений ним десигнат. Крім того, ми дізнаємося про місце даної назви серед інших окреслень даного десигнату – синонімів і гетеронімів – і про його експансивний або рецесивний характер, на який вказує діапазон і місце локалізації. Ілюстрація дозволяє більш повно ідентифікувати десигнат і його детальну візуальну характеристику.

Кваліфікатори не становлять окремого сегменту гасла, але вводяться в говіркові контексти, що походять від користувачів говірки. Вони правильно підібрані і впорядковані відповідно до використовуваної методологією опису словникового гасла. Така концепція використання кваліфікатора і його включення в контекст відображає мовну свідомість жителів сучасного села, які через назву і десигнат викликають образ минулого.

Том *Продукти* – це унікальний документ, який зберігає мовну спадщину відповідно до Конвенції ЮНЕСКО з 2003 року, а також вписується в захист нематеріальної культурної спадщини регіону, у довгострокові дослідницькі роботи, що мають фундаментальне значення для спадщини та національної культури. Перед змінами, яким піддаються сучасні говірки, така форма документації стає культурною необхідністю і викликом для сучасних і майбутніх поколінь. Є відображенням складності і мультикультурності говірок Люблінщини і картиною лексичної диференціації регіону з малопольськими, мазовецькими і кресовими явищами, а також загальноговірковими і загальнопольськими. Діалектологічно-етнолінгвістична інтерпретація матеріалу дозволяє на всебічну характеристику не тільки назви, але і її місця в культурній, побутовій, віросповідній структурі та світосприйнятті жителів сіл Люблінського регіону, що є не тільки мостом між Сходом і Заходом, але між Європейським Союзом і Східною Європою.

Шостий том *Словника говорів Люблінщини*, як наукова, а також прикладна робота, що має практичний характер, є не тільки формою закріплення і збереження мовної та культурної спадщини Люблінського регіону, концептуалізованої у вигляді набору слів, які творять говірковий лексикон, але, перш за все, важливим інструментом у створенні регіонального бренду та промоції Люблінського регіону, з метою його доступності для широкого кола адресатів, як лінгвістів, так і вчених інших спеціальностей, регіональних творців, популяризаторів культури регіону, вчителів, які працюють на шляху поширення знань про регіон, та які поширюють ініціативу „малої батьківщини” також молоді, яка бажає зрозуміти суть культурно-мовної картини власного регіону.

Переклад на українську мову: Марек Олейнік